

»In tako me je življenje neslo na reke, čeprav sem si vedno želela biti le kmetica.«

Intervju z Andrejo Slameršek

Abstract

“And so Life Brought Me to the Rivers, Even Though I Always Wanted to Just Be a Farmer.” An Interview with Andreja Slameršek

Andreja Slameršek is one of the most prominent names when it comes to current environmental struggles in Slovenia. For years, she has been using her experience, skills and knowledge to resist the devastation of rivers and the natural habitats that surround them. In the interview, she speaks about the degraded environment she grew up in, the importance of local engagement, her working experience in institutions, the cooperation of politics and capital and its impact on environment degradation, and the importance of legal struggle.

Keywords: hydroenergy, river Drava, river Mura, river Sava, investment, institution, activism, legal struggle

Povzetek

Andreja Slameršek je eno najpomembnejših imen aktualnih okoljskih bojev v Sloveniji. S svojimi izkušnjami in znanjem se že vrsto let uspešno zoperstavlja uničevanju vodotokov in naravnih habitatov, ki jih ti ustvarjajo. V intervjuju smo se pogovarjali o okoljsko degradiranem okolju, iz katerega izhaja, o pomembnosti lokalnega delovanja, o njenih delovnih izkušnjah v institucijah, o vlogi, ki jo pri degradaciji okolja igra sprema med kapitalom in politiko, ter o pomembnosti pravnega boja.

Ključne besede: hidroenergija, Drava, Mura, Sava, investicija, institucija, aktivizem, pravni boj

Aprila 2016 je koalicija več kot 40 nevladnih organizacij pod vodstvom Zveze Moja Mura in Svetovne organizacije za varstvo okolja začela s kampanjo Rešimo Muro,¹ v kateri je Vlado RS pozvala, naj ne dovoli gradnje osmih hidroelektrarn na tej reki. Kampanjo so začeli z mednarodno regato, ki so se je udeležili avstrijski, hrvaški in slovenski kajakaši in kanuisti. Koalicija je dejavna vse od takrat: opozarja, da je Mura eden od najbolj neokrnjenih evropskih naravnih habitatov (spada v območje Natura 2000), da je dom številnih živalskih in rastlinskih vrst, ki bi jih regulacija in prekinitev naravnega toka reke izrazilo prizadela, ter da je njena ohranitev ključna tudi za lokalno prebivalstvo, ki mu omogoča razvoj trajnostnega turizma in visoko kakovost življenja. S svojimi analizami dokazujejo, da je hidroenergetski potencial reke močno precenjen, da bi bili kakršnikoli posegi izrazilo nesorazmerni glede na koristi in da tudi v primeru Mure velja, da hidroenergija zaradi vpliva, ki ga ima na naravo izgradnja jezov in ostala infrastruktura, potrebna za delovanje hidroelektrarn, v resnici ni trajnostni energetski vir. Eno najpomembnejših imen kampanje je gotovo Andreja Slameršek, za katero pa to ni edini okoljski boj. V zadnjem obdobju je aktivna predvsem v boju proti gradnji HE Mokrice na spodnji Savi, kjer je povezava med kapitalskimi in političnimi interesi še posebej izrazita, nasprotnike gradnje, ki bi močno prizadela okolje, pa poskušajo investitorji v sodelovanju s političnimi odločevalci utišati, diskreditirati in izčrpati.

Najprej me zanima, kako si se priključila okoljskim gibanjem. Se je začelo z Muro ali s čim drugim?

Mislim, da to izhaja že iz otroštva. Prihajam z Dravskega polja, iz bližine Hajdine, ki je zelo degradirano območje. V Kidričevem smo imeli tovarno aluminija, še vedno jo imamo, ampak takrat je bilo resnično slabo, v zraku je bilo nenehno polno prahu. V bližini je veriga hidroelektrarn, zato je podtalnica padala in še vedno pada. Ko sem bila otrok, so nam zato vodo vozili gasilci, v hišo smo si jo nosili s kanistri, da smo imeli kaj piti. Povsod okoli nas je intenzivno kmetijstvo, z gnojenjem, škropljenjem in porabo vode. Prihajam s tako degradiranega območja, a sem bila vedno navezana na naravo, zato sem se tudi izobraževala v tej smeri – sem profesorica biologije in kemije, diplomirala sem na temo ekologije živali. Že prej, v osnovni šoli, sem bila Mavrični bojevnik² in to imam po mojem mnenju malo v sebi.

1 Njihova spletna stran je dostopna na povezavi: <http://www.amazon-of-europe.com/si/>. Novice v zvezi s poskusi gradnje HE na Muri in drugje redno objavljajo tudi na spletni strani Društva za preučevanje rib Slovenije (DPRS), najdete jih na povezavi: <http://www.dprs.si/sl> (op. ur.).

2 Mavrični bojevnik je zavod za pomoč mladim z motnjo pozornosti s hiperaktivnostjo

Resneje se je začelo, ko sem se včlanila v DOPPS (Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, op. ur.) – želela sem si namreč, da bi med hojo po naravi prepoznala zvoke posameznih vrst živali in njihove številne dejavnosti. Pozneje sem se zaposlila na Zavodu za varstvo narave, kjer sem delala šest let. V tem času sem se vpisala na podiplomski študij na programu Varstvo naravne dediščine, ki pa ga nisem končala, saj sem se raje odločila za udejstvovanje na terenu, v aktualnih okoljskih bojih.

Narava mi je res blizu. Najbolj me je strašilo, ko sem na terenu različnim ljudem in društvom pomagala popisovati vrste in videla, kako se njihovo stanje iz leta v leto slabša. Postane ti jasno, da populacije kar izginjajo. Izginjajo. Pri tem je najhuje, da ni mehanizmov – vsaj jaz se še ob vsem svojem angažmaju nisem srečala z njimi –, s katerimi bi to preprečili. Izjema je bila Volovja reber, a tam smo bili priča močnemu uporju lokalnega prebivalstva in stroke. To, da danes naravo varujem sede za računalnikom, je zame prisila. Raje bi hodila popisovat vrste, opazovala bi njihovo obnašanje, položaj znotraj ekosistema in podobno.

Na Muro sem prišla v času, ko sem delala na Zavodu za varstvo narave. V osrednji enoti v Ljubljani sem se zapletla v hude spore, saj je zavod namesto v interesu narave delal v prid kapitalu – sploh nismo izvajali zakonodaje, za kar smo bili pristojni. Tega sem imela dovolj, in ko so na Območni enoti Maribor potrebovali pomoč, sem se javila in odšla tja. Takrat sem začela s strokovnimi podlagami pripravljati biosferno območje Mure v Sloveniji. Učit sem se šla tradicionalnih ročnih del, recimo pletenja košar. Na eni od teh delavnic mi je udeleženka povedala za revijo Modrijan, v kateri so elektrarne prikrito oglaševale. Povedala mi je, da ima tri otroke, da iz šole pridejo vsak s svojim izvodom, da jim je všeč videz revije in tako naprej. Naslednji dan sem v službi vprašala kolege, ali vedo za to. So rekli, da vedo. »In kako bomo reagirali?!« je bilo moje vprašanje.

Na Holdingu Slovenske elektrarne in pri Dravskih elektrarnah so v 80. letih ugotovili, da je treba ljudi prepričati, da so hidroelektrarne dobre – obstaja celo interno poročilo o tem. Tudi takrat so se bile bitke za Savo in Muro in smo zmagali ljudje. Najsilovitejši upor je bil na Muri. In tako so energetiki sklenili, da je treba komunicirati z lokalnim prebivalstvom, ker bodo tako projekte lažje izpeljali. To je torej že 40 let stara ideja, ki so jo taktično prilagodili modernim časom in začeli izdajati revijo Modrijan. To je bil resen projekt, revija je bila namenjena otrokom od četrtega do dvanajstega leta, vsebina pa je bila prikrito oglaševanje. Besedilo je bilo pisano z malimi tiskanimi črkami, kar pomeni, da so otrokom revijo brali dedki, babice, starši – skratka, strateško so poskrbeli, da je sporočilo slišala celotna populacija.

(ADHD), v svoje dejavnosti, ki v veliki meri potekajo v naravi, pa vključujejo tudi druge otroke.

Učiteljice in vzgojiteljice so revijo razgrabile, ker so jo delili brezplačno, in jo uporabljale kot učni pripomoček. V okviru tega projekta so izvajali tudi natečaje: vrtčevski otroci so na natečaju risali hidroelektrarne in za najboljšo risbico dobili 1500 €, druga nagrada je bila 1300 € in tretja 1000 €. Kupovali so jim lego kocke in podobno. Takrat sem v okviru zavoda pregledala vse revije in spisala pritožbo, katere pravna podlaga je bila prepoved prikritega oglaševanja v šolah. Na to pritožbo se je odzval Zavod za šolstvo: sklicali so komisijo, ki je potrdila, da gre za prikrito oglaševanje, a ker v Sloveniji nimamo zakona, ki bi to prakso v šolah prepovedoval, so zgolj v skladu z lastnimi zakonskimi pooblastili šolam in vrtcem poslali okrožnico, v kateri so jih opozorili, da gre pri reviji Modrijan za prikrito oglaševanje ter da naj jo pri pouku uporabljajo previdno.

Potem sem nadaljevala s pisanjem strokovnih podlag in počasi smo ustanovili Društvo za ribe. Začeli smo z bojem proti HE Mokrice. Takrat je v Slovenijo prišla mednarodna organizacija Riverwatch, ki nam je ponudila sredstva za boje za balkanske reke prek mehanizma Euronatur. Spraševali so, ali imamo koga, ki bi se zaposlil kot vodja kampanj. Službo je prevzela kolegica, med mojim predsedovanjem Društvu za ribe pa smo prvič sprožili postopek proti HE Mokrice. Pozneje smo se pridružili tudi kampanji na Muri, kamor me je povabilo lokalno prebivalstvo, s katerim smo se poznali iz DOPPS. Kolegom sem rekla, da se mora v njihovem imenu izpostaviti lokalcec, nekdo, ki živi ob Muri, ne jaz, ki živim ob Dravi. To je bistveno bolj učinkovito, saj pozna ljudi in oni njega. Tudi različne ekipe lokalcev je težko usklajevati, če si zunanji, in prav to se je zgodilo med kampanjo za Muro, ki sem se ji pridružila predvsem zaradi obljube prijateljem. Podobno so tudi na spodnji Savi najprej želeli, da bi kampanjo vodila jaz, ker me je Riverwatchu predlagal DOPPS. Takrat sem to zavrnila, saj sem vedela, da vodenje takšne kampanje pomeni delati 24 ur na dan, brez praznikov in vikendov. Ko si notri, si notri in to vključuje tudi pravno bitko. Eno je aktivistični boj, v katerem ozaveščamo in gradimo kritično maso, glavno pa je, da delujemo na pravni ravni.

In tako me je življenje neslo na reke, čeprav sem si vedno želela biti le kmetica – med študijem so me hecali, da bom diplomirana pastirica. Ampak to moje čudno življenje je šlo svojo pot.

Kako vidiš današnjo degradacijo okolja tudi skozi zgodovinsko prizmo? Na primer Kras in dalmatinske otoke so posekali že Benečani. Že v 15. stoletju so nastali zapisi o prekomerni sečnji jeloviških in pokljuških gozdov ter o zasajanju iglavcev za višji prirast lesa za kurjenje plavžev. Izkoriščeno je tudi Ljubljansko barje, skratka, zares

naravnih habitatov v Sloveniji ni veliko. Na perifernih območjih, ki so ponavadi ekonomsko manj razvita, investicije v tovarne, turistično ponudbo na akumulacijskih jezerih in podobno interpretirajo kot razvoj.

Vse skupaj je precej smešno, zgodbe se ponavljajo, poznamo jih iz lastnih izkušenj. Omenil si Kras: tam so posekali drevesa, pa je burja odnesla zemljo in so jih šli spet zasajat. Tudi v Vipavski dolini so posekali mejice, pa je ravno tako začelo odnašati zemljo, tako da so jih ponovno postavili. Od doma imam v glavi vsa tista škropiva, zaradi intenzivnih posegov v naravo imam vse življenje občutek, da živim v manjvrednem okolju. Iz otroštva se spomnim, da so tam regljale žabe in peli ptiči, nenadoma pa tega ni več. In tako sem se začela boriti za pitno vodo, kar se je zgodilo pri nas. Ljudje težko kaj naredijo, saj pristojni podatke skrivajo, pri čemer so zelo aktivne tudi lokalne oblasti. Prebivalci na periferiji ne vedo, kaj se dogaja z njimi in okoljem, v katerem živijo, ponavadi pa jih sploh ne zanima, kaj se dogaja po svetu, tako da bi lažje razumeli lastno situacijo. Ne razumejo, kaj se zgodi, ko pride kapital.

To je problem manipulacije – če bi tem ljudem povedali po resnici, ne bi podpirali takšnih projektov. Zavajata investitor in državna oblast, zavaja občina, ki ob tem skriva informacije, saj se je ravno tako prodala. In občine se prodajo za mali denar. Tako pridobijo podporo projektu. Pri tem pomembno vlogo igrajo mediji, ki se ravno tako prodajo za oglaševalski denar ali pa so v lasti novih gradbenih baronov. Mediji postanejo največje zlo, ko začnejo pisariti in blatiti tiste, ki se projektom upirajo. S tem začnejo ustrahovati lokalno prebivalstvo, ljudje so prestrašeni in se začnejo brigati le zase – saj vsakogar, ki se izpostavi, blatijo, napadejo njega in njegovo družino. Zato se ljudje na lokalni ravni ne upajo več izpostavljati – ker nočejo imeti težav. Agresija kapitala, ki vdira v lokalno okolje, ljudi zaustavi. Tudi če jih nekaj projektom nasprotuje in tudi če imajo podporo večine, lahko investitorji aktivirajo lokalno oblast, društva in posameznike, s katerimi skupino, ki se bori, enostavno povozijo. To se je zgodilo pri TEŠ 6, kjer so delu lokalne skupnosti plačali – pazi to – barvo za fasado. Potem pa se nihče ni izpostavil, češ, saj smo nekaj dobili. Kaj ste dobili? Barvo, da ste si hiše prebarvali!? Tako sistematično kupujejo kritično maso, načrti za pridobivanje lokalne skupnosti na svojo stran pa so izdelani vnaprej. Najprej se lotijo lokalnih šerifov, ki običajno že sicer držijo v šahu del prebivalstva. Ti dobijo nalogo konsolidacije javnega mnenja. Če se jim zalomi, bodo to sanirali z mediji, darili in drugimi pritiski. A zmago investitorjem najpogosteje prinesejo prav mediji in njihovo poročanje.

Če opišem še primer HE Mokrice: tam se prebivalstvo boji spregovoriti.

Ena posameznica pa se je le uprla in opozarjala, da so tam zasuta smetišča in deponije, ki se bodo dvignile ter onesnažile vodo in zemljo. Obiskala je kup lokalnih in državnih institucij, bila je na HSE. In med temi obiski je izvedela za DPRS. Od tovarišice sem dobila na roko napisano pismo in začeli sva načrtovati, kaj narediti. Uspelo nama je objaviti članek v reviji Zarja, pod katerega je bila podpisana, in naslednji dan je dobila od direktorja spodnjesavskih elektrarn klic, da se bo njej in njeni družini to maščevalo. Pripravili smo prijavo na policijo, a se ljudje v takih trenutkih pogosto umaknejo in ne začnejo tovrstnih postopkov. Na glas je treba opozarjati na to, da še tistih nekaj kritičnih glasov iz lokalnih skupnosti utišajo z grožnjami.

Pri hidroelektrarnah gre za državne investicije, ki jih vodijo državna podjetja, katerih predstavniki skupaj s predstavniki lokalnih oblasti ustrahujejo nepokorne. Kakšen je tvoj odnos do oblasti in kako razumeš tiste okoljevarstvenike, ki rešitev vidijo prav v državi in njenih intervencijah?

Država ne deluje v našo korist – vlada nam mafija, ki ji ni v interesu človek, kaj šele zdravo življenjsko okolje ali živalske vrste! Investitor gleda na ljudi skozi očala kapitala. 4. februarja je na okrogli mizi Eko gibanja v Šoštanjju direktor HSE izjavil: »Prišel sem v sovražno okolje!« Pa je prišel med ljudi, ki tam živijo. Prišel je v okolje, ki ga bo z odvzemom naravnega vira ali degradacijo osiromašil, on je njihov sovražnik. Ti ljudje se do lokalnega prebivalstva obnašajo brutalno, brez vsakršnega spoštovanja. Na Zavodu za varstvo narave, kjer sem delala, smo dajali mnenja, soglasja in podobno – in tu se začnejo napake. Ko pridejo velekapitalisti, ni stvar razprave, ali je njihova pobuda dobra za ljudi in okolje. Samoumevno je, da bomo pobudi pritrčili, vprašanje je le, kako to upravičiti. Ni pomembno, kaj pravi zakon in kakšno je stanje na terenu. In če ni zunanjega pritiska, se to brez težav izpelje, običajno zelo šlampasto, brez raziskav in soglasij, ki bi jih po zakonu morali imeti. Tako že državne institucije delujejo po načelu dajanja prednosti interesom investitorjev. Tudi če posamezni uradniki želijo narediti kaj dobrega, tega ne morejo; morda lahko svoje delo dobro opravijo enkrat, dvakrat, tretjič jih že odrežejo. Investitorji se na agencijah in zavodih o izvedbi projektov dogovarjajo še preden sploh oddajo vlogo. Najslabša so ministrstva, ko se premikamo nižje po hierarhiji, pa je vedno bolje, saj je vpliv kapitala manj opazen. Pri projektu HE Mokrice je bilo tako, da je v prvi fazi odločalo Ministrstvo za okolje in prostor, v drugi fazi pa Agencija RS za okolje. Pri tem je ministrstvo agenciji posredovalo navodila, kako naj vodi postopek, čeprav naj bi bila agencija neodvisna. Tako napadajo neodvisnost in strokov-

nost hierarhično nižjih institucij. Na območnih enotah Zavoda za varstvo narave smo delali še pošteno, ko pa so zadeve prišle na osrednjo enoto Ljubljana, se je začela vmešavati politika, zadeve so se rezale, vse je padalo, ne glede na strokovnost argumentov. Investicije so pač morale iti skozi. Pri tem gre praviloma vedno za iste ljudi, tako pri investitorjih kot pri njihovih nameščencih v uradnih strukturah od ministrstva navzdol. Ti so večni, sedijo na najpomembnejših položajih in preživijo ne glede na sestavo vlade.

Druga stvar pa so lokalne politike. Te praviloma zaznamujejo politike strank, ki jim pripadajo občinarji. Tu je običajno, da gredo investitorji do županov na zasebne sestanke, na katerih jim povedo, kaj vse bodo občine dobile v zameno za izvedbo projekta: telovadnice, obnovljena cestišča, kolesarske poti, novozgrajeni vrtec. Tako kupijo župane, ki poskrbijo, da informacije ne pridejo do ljudi. Do pravočasnega odziva javnosti lahko pride le tedaj, ko kdo dogajanje podrobno spremlja in nanj opozori, ker se sicer projekti preprosto nadaljujejo, pritožbeni roki pa so bistveno prekratki.

Tak primer je bil energetski zakon, takrat sem še delala na zavodu. Bilo je sredi poletja, v službi nas je bilo le nekaj, večina je bila na dopustih. Poklical nas je soški kajakaš, ki je rekel: »Poglejte zadnji člen zakona.« Nihče od nas ni opazil, da v tem členu, ki edini v zakonu ni bil poimenovan in je bil dodan naknadno, piše, da se z novim zakonom preključuje Zakon o zaščiti Soče, ki prepoveduje gradnjo hidroelektrarn. Seveda smo reagirali, a potrebujemo lokalne stražarje, ker pogosto šele tako izvemo za posamezne načrte. Ne moremo pomagati lokalnemu prebivalstvu, če ne vemo, kaj se v okolju dogaja. Ko ljudje zaznajo problem, morajo o njem glasno spregovoriti, potem ga lahko začnemo reševati skupaj. Napadi so nenehni, potekajo prek državnih strategij in zakonodaje; v vse te dokumente vnašajo manjše spremembe, ki pozneje otežujejo in onemogočajo delovanje. Država in investitorji v strateških dokumentih sami sebi ustvarjajo podlage za projekte, za načrtovanje katerih sploh ne vemo, ter hkrati zapirajo vrata za kakršnokoli nasprotovanje.

Pa še en primer: Dve dekleti sta se leta 2018 odločili v knjižnici Brežice organizirati dogodek proti HE Mokrice. Prosili sta me, da pridem predstaviti protiargumente javnemu, uveljavljenemu govoru: v lokalnih medijih namreč ni bilo niti enega argumenta, kaj šele članka, ki bi govoril proti elektrarni, tudi regionalni novinarji nacionalne televizije niso imeli nobenega. Prvotni naslov okroglega mize je bil »Bitka za Spodnjo Savo: Stop HE Mokrice«. Ena od organizatork je naredila lep plakat, knjižnica je najavila dogodek na spletni strani in takoj zatem se je začelo: Spodnjesavske elektrarne so poklicale direktorico knjižnice in zahtevale spremembo naslova dogodka. Dekleti me pokličeta, da moramo spremeniti naslov, na kar seveda prista-

nem, pomembno je bilo, da ga izvedemo. Potem so naš dogodek v knjižnici definirali kot tržno dejavnost in rekli, da nam bodo najem prostora računali po tržni ceni. Tovarišica, ki je naredila plakat, ima v svojem lokalnem okolju še zdaj težave zaradi tega dogodka. Na dogodek je prišel Vizjak ter organizatorki žalil in poniževal, da sta mladi, naivni, da ne razumeta in podobno, s seboj pa je pripeljal svojih pet agresivnih navijačev, ki so mu ves čas kimali in ploskali. Ti ljudje pogosto sedijo tudi v občinskih svetih, kjer prav tako ustrahujejo prebivalce. Tako je v okolici Brežic; takšna je klima pod lokalnimi šerifi. Držijo skupaj in to se ne bo spremenilo.

Medije sem že omenila, pa jih bom še enkrat, ker sem do njih res kritična. Okoljevarstveniki se soočamo s popolno medijsko blokado, pa ne po lastni krivdi. Lokalci bi morali imeti pravico do mnenja, pravico biti slišani – a jih mediji samo odrežejo. Niti ene stvari o HE Mokrice ne moremo spraviti v medije, ene resnice o tem, kaj se dogaja. Ne pridemo ne na nacionalno televizijo ne na Delo ne na Večer – slednji se je zelo izkazal pri Muri, pri HE Mokrice pa se je končalo. Pri Muri smo imeli srečo s starejšimi novinarji, ki so se še spomnili bitke iz 80. let. O načrtih za Spodnjo Savo, sploh o HE Mokrice, mediji niso objavili ničesar. Govorijo in pišejo, kar jim narekuje kapital.

Si bila vpletena v kak boj, kjer je bila lokalna oblast vašemu početju naklonjena in se je bila pripravljena zoperstaviti državnim načrtom?

Da, tako je bilo na Muri, idejo tamkajšnjega biosfernega območja je hitro podprl župan Velike Polane, ki pa ga je do te naklonjenosti pripeljala poslovna logika – ocenil je, da bo z ekonomskega vidika neokrnjena narava prinesla več pozitivnih vplivov na lokalno okolje kot hidroelektrarna. Tako je za razglasitev biosfernega območja Mura zbral podpise županov šestnajstih občin. Nekateri župani so ta projekt v celoti podprli, pripravljene bi bili tudi na ustanovitev krajinskega parka, drugi pa se bolj nagibajo k hidroelektrarni. So pa vedno tudi takšni, ki imajo radi denar, radi sedijo na dveh stolčkih in imajo priprta vrata. In ti so zelo problematični.

Na Muri so energetiki pristopili strateško in z manipulacijo. Vedeli so, da morajo na svojo stran pritegniti kmete, ki kmetujejo intenzivno. Postavili so velike panoje za Dravske elektrarne, skupaj z Zavodom za kmetijstvo ter nekaterimi občinami, v vsaki javni zgradbi so promovirali hidroelektrarne na Muri. Kmete so zastraševali z omejitvami, ki bi jih prinesla biosferno območje in morebitni krajinski park, kupovali so jim termoflise in kapice ter vložili skoraj pol milijona evrov v promocijo, mi pa smo delali z budgetom med 5000 in 10.000 evri. Poslušujejo se različnih taktik. Spravili so se na

otroke, na različne sektorje družbe, na svojo stran poskušajo dobiti nevladne organizacije, ki bi jih podprle na morebitnih soočenjih. Nasprotnike prikazujejo kot nore, zmešane aktiviste, ki ničesar ne razumejo in znajo zgolj nasprotovati.

Že dobljene bitke se ob menjavi vlade pogosto začnejo znova. Določen predlog pade, določena vlada se odloči, da hidroelektrarne na Savi umakne s seznama investicij, naslednja te projekte spet odpre.

Cerarjeva vlada je padla na Muri, a takoj ko je nastopila nova vlada s Šarcem na čelu, se je začelo znova; lobiranja, sestanki, trkanja na vrata. In vsaka garnitura poskuša izpeljati isto staro zgodbo, saj nanjo pritiska kapital. Ta svojih projektov ne ustavi, ampak čaka na ugoden trenutek, da jih bo spravil skozi. Od realizacije teh načrtov ne bo nikoli odstopil. Tudi projekti, ki so trenutno na mizi, so enaki kot v 80. letih. To niso nove zgodbe z novimi tehnologijami, ker tega ni. To so srednjeveški projekti, in ker imajo denar, čakajo, da se bomo z našimi omejenimi viri do konca izčrpali. Mi si moramo zagotoviti denar za preživetje, ob tem pa biti pozorni še na vsako najmanjšo spremembo. Državne institucije in investitorji nas načrtno tako obremenjujejo, da ne bi mogli opraviti vsega v postavljenih rokih. Nekoč sem z zlomljenima rokama (obema hkrati!) delala cele dneve, da sem pripravila neko dokumentacijo. Če zamudiš, gre več let dela v nič. Šestnajst mesecev nisem imela prostega dneva, nisem si upala iti stran od računalnika. Nekoč sem šla za en teden na dopust, ker nisem mogla več, izklopila sem vse in ravno takrat smo dobili pošto, na katero bi morali odgovoriti v treh dneh; ker me ni bilo doma, pošte nisem dvignila in je vse padlo v vodo. To je bila takšna lekcija, da od takrat naprej nisem več brez telefona, ker če zamudiš, se enostavno vse konča. Pritožbe po roku niso več mogoče. Tako poteka to izčrpavanje. Jaz sem šla že čisto k vragu, podobno tudi vsi soborci, in investitorji vedo, da tako majhne ekipe ne morejo zdržati večno, oni pa imajo cele štabe, pa še država dela zanje.

Kako je torej videti tvoje aktivistično življenje?

Ključno je, da se ob zaznanih krivicah aktiviraš, se odločiš, da boš naredil vse, ne glede na ceno, tudi za ceno lastnega zdravja. Ko sem bila pred kratkim na zdravniškem pregledu, mi je začela sestra postavljati vprašanja iz nekakšne tabele NIJZ. Spraševala me je, ali kadim, kako se prehranjujem in ali pijem alkohol. Pa sem ji začela razlagati o okolju, iz katerega prihajam; da niso vprašanje samo cigarete, alkohol in prehrana, ampak tudi to, da je moje življenjsko okolje degradirano in onesnaženo. Ženska me je samo

gledala, saj za to, kar sem ji govorila, ni imela rubrike v svoji tabelici. NIJZ se vplivi okolja očitno ne zdijo tako pomembni, da bi jih beležil. Zanj pa je problem, da si med bojem za pitno vodo prižgeš cigareto. Ves čas me ubija onesnaženost, onesnaženost ubija mojo družino. Moj rod živi ob Dravi. In jaz gledam, kako ljudje umirajo, in jim ne morem pomagati. Hkrati pa mi očitajo, da se borim za vso Slovenijo, njih pa sem pustila na cedilu. To je deloma res, saj sem se v določene boje podala tudi zaradi lastnega preživetja.

Vedno sem želela biti le kmetica, ampak za to nikoli ni bilo časa. Potem pa še nisem dobila statusa, čeprav izpolnjujem pogoje. Dovolj imam tega in se ne bojim nikogar. Nihče me ne bo ustrahoval. Klicali so tudi domov, mojo družino, in takrat se mi je zmešalo. Pa smo se dobili in pogovorili, dejala sem, da ne mislim popuščati. Svojo družino sem zastavila za svoje delo – svojo družino. Zaščitili smo tri nečake, ki so še mali pokavci. To nam je bilo najpomembnejše. Takrat sem povedala, da imam dovolj in da ne bo več kompromisov; da lahko delajo, kar hočejo – jaz ne bom več tiho. Imam srečo, da sem delala v sistemu, zato vem, kako deluje, in marsikaj sem doživela na lastni koži. Pri meni ne gre le za domneve, jaz preprosto vem, kako stvari delujejo. In tega je bilo dovolj. Fertik!

In vsaj zakonodajo imamo, imamo tudi zgodovino okoljskih bojev, čutimo potrebo po ohranjanju narave. Evropska unija nam je dala Aarhuško konvencijo, ki je orodje v rokah ljudi za delovanje v lastno dobro in v dobro okolja. Problem je, da ljudje tega orodja ne poznajo in ne znajo uporabljati. Namen države je, da ti vse pobere. In ko sem takrat medicinski sestri razlagala, kaj se mi dogaja, mi je začela govoriti, da je treba sebe spremeniti. Odvrnila sem ji, da ne živim več zato, da mi je vseeno, če jutri zbolim za rakom. Nimam otrok, ni se mi izpolnila življenjska želja, da bi postala kmetica, in pač imam dovolj. Odločila sem se, da bom to, kar počnem, počela za vsako ceno. Zaradi udejstvovanja v bojih si nisem ustvarila družine, zaradi udejstvovanja nisem dobila statusa kmetice, zaradi udejstvovanja sem povsod imela samo probleme. Ampak meni je počil film, tega ne morem več prenašati, zato je konec kompromisov.

Že ko sem bila na Zavodu za varstvo narave, so me trepljali po ramenih: »Hej, Andreja, vsa čast!« Jaz pa sem odgovarjala: »Kaj mi to govoriš v pisarni, pojdi do šefa in mu povej!« Z direktorjem sem imela nenehne bitke. »Ste nori, kako naj jo zadržim, saj vsak dopis spiše tako, da imam same težave,« je govoril. Potem mi je dodelil delo na obvoznici v Škofljici in druge primere, za katere ni želel, da bi bili odobreni. Pri projektih, ki pa so morali biti realizirani, so mi bila vrata zaprta, sodelavcem pa je bilo prepovedano, da bi mi dali kakršnekoli informacije. Taka lopovščina je to.

Bi nam zaupala kaj o svojih izkušnjah z delovanjem pravne države, inšpekcij?

Jah, preganjajo nas inšpektorji, bodemo se z odvetniškimi pisarnami. V nekaterih primerih gre za preprečevanje dostopa do podatkov javnega značaja: zahtevamo dostop do študij, ki jih zaradi nasprotovanja določenih ljudi in skupin, vlaganja začasnih odredb in podobnega zavlačevanja dobimo šele po več letih.

Leta 2018 smo na terenu vzorčili ribe, za kar imamo dovoljenje ARSO. Zdaj nas zaradi tega preganjajo; sodnik, ki nam je sodil, je osebni prijatelj odvetnika iz pisarne, ki nam je preprečevala dostop do podatkov. Tako povezani so. Med vzorčenjem je prišla policija, ki je po ogledu dovoljenja rekla, da je vse v redu. Štirinajst dni pozneje so me kontaktirali kriminalisti, da je proti meni vložena kazenska ovadba in da mi grozi od 60.000 do 250.000 € kazni, ker naj bi med vzorčenjem glisirali in storili še druge prekrške. Po zaslišanju, na katerem sem pojasnila, da smo zgolj vzorčili, je bil pregon opuščen. Kljub temu je okoljska inšpekcija nadaljevala z obtožbami glisiranja, hkrati pa se je oglasila še inšpekcija za kmetijstvo, da smo izvajali krivolov. In ko vidiš, da se imata inšpekciji za okolje in kmetijstvo čas ukvarjati z dokazovanjem našega domnevnega glisiranja, ti postane jasno, zakaj se ne ukvarjajo z resnim onesnaževanjem in uničevanjem okolja. In tako se vsi lokalni oblastniki, od občine in občinskih ustanov do sodnikov in inšpektorjev, povežejo proti tebi. Edini, ki so v tem primeru delo opravili korektno, so bili policisti. Na koncu je sodnik, ki je razsojal o tem, ali smo glisirali ali le vzorčili, v svojih obrazložitvah pisal o protipoplavni zaščiti Mokric. Sploh ni razsojal o našem primeru, obsojeni smo bili vnaprej, ker naj bi ogrožali protipoplavno zaščito.

Problem je, da za pravne boje ni ljudi. Potrebujemo jih, da bi počeli isto kot jaz: strokovne vsebine povezovali z zakonodajo, prebiralih tisočstranske strokovne podlage, analize, mnenja, meritve in dovoljenja za projekte, se prebili skozi vse spletne povezave, ki so v teh spisih, ter ugotovili, ali je dokumentacija ustrezna in skladna z zakonodajo. Jaz v enem tednu preberem po štiri, pet fasciklov, spišem pripombe in potem to pisanje pošljem v pregled strokovnjakom, ki nas podpirajo. Potem vse to povežemo z zakonodajnimi akti in navežemo na projekte. Zato naše pripombe in analize tako dobro stojijo, ko pride do odločanja na različnih stopnjah. Za vsem napisanim stoji citat, izjava. Moja sreča je tudi, da razumem, kar mi strokovnjaki povejo. V javni upravi imamo problem, ker ljudje ne razumejo strokovnih vsebin, jih ne znajo umeščati v zakonodajo. Potrebujemo ljudi, ki bi brali to obsežno dokumentacijo, jo povezovali z zakonodajo in pisali pripombe. Toda to je

naporno delo, lažje je narediti transparent, iti veslat ali kaj drugega. Marsikoga sem že poskusila vpeljati v to delo, da bi ga lahko izvajali samostojno, ampak za vse je to žrtvovanje, trpljenje in muka – kar dejansko tudi je. To je neskončen ping pong, po vsaki stopnji pripomb in pritožb dobimo še več dokumentacije, ki jo je treba še natančneje pregledati – vsakič znova je treba prebrati vse, biti pozoren na majhne razlike med izvornim in novim dokumentom. Zasuvajo nas s temi gradivi in postavljajo nerealno kratke roke. In zato potrebujemo več ljudi. Ljudje pogosto ne poznajo teh postopkov, zato se dogaja, da imamo lokalno aktivacijo in mobilizacijo, a hkrati zamudimo postopkovne roke za pritožbe. Tak primer je bila Magna.

Pa je delovanje prek pravnih mehanizmov res tako pomembno?

Ja. Poglej Mokrice. Tam ni pobude, ker so vsi preveč prestrašeni. S številnimi lokalci sem ves čas na zvezi, s svojim delovanjem jim krijemo hrbet, da se jim ni treba izpostavljanjati. In tam je bitka izključno pravna. Če ne bi imeli tega, ne bi imeli nič. Če nimaš niti civilne iniciative niti pravnega boja, izgubiš. In če bi se pri Mladih za podnebno pravičnost borili tudi pravno, bi bili učinki večji, kot so zdaj. Tudi Lafarge se je ustavil zaradi pravnih postopkov. V Anhovem jim je dolga leta manjkalo prav to. Aktivizem je opozarjanje, to, da ljudje na lokalni ravni od lokalnih veljakov zahtevajo upoštevanje volje ljudi, način merjenja moči z lokalnimi elitami. Aktivizem je nujen, ker razširi informacije in mobilizira tudi onkraj lokalne realnosti, toda institucije se bojijo samo pravnih postopkov; država lahko spreminja zakonodajo, a se hkrati boji nasprotovanja prav na tej ravni. Srečo imamo tudi, da so v investicije pogosto vložena evropska sredstva, zato so države zavezane k spoštovanju določenih postopkov, poveča se število dejavnikov, ki vplivajo na izvedbo investicije. Številni dokumenti EU so napisani dobro, v prid naravi in okolju, na primer habitatna direktiva, ptičja direktiva, vodna direktiva. Britanci so začeli prvič groziti z odhodom iz EU ravno zaradi habitatne in ptičje direktive. Na srečo smo se združile nevladne organizacije iz vse Evrope in organizirale kampanjo, zaradi katere sta ti direktivi preživel tako imenovani *fitness check*, ki ga je naročil Juncker, takrat predsednik Evropske komisije. Zaradi pritiskov investorjev so Britanci pod vprašaj postavljali tudi vodno direktivo, saj naj bi bili pogoji za pitno vodo prestrogi. In dejansko so države, ki so največje uničevalke okolja, dosegle ošibitev vodne direktive. V mednarodnem pogledu imamo Aarhuško konvencijo, ki zahteva vključevanje javnosti in civilne družbe v najzgodnejših fazah postopka, informiranje in dostop do vseh okoljskih podatkov. Podpisnici sta tako Slovenija kot

EU. Slovenija jo je v določenih delih tudi dokaj dobro implementirala, zato smo mi lahko stranka v postopkih. V drugih državah ni tako.

Zaključiva nekoliko bolj sproščeno. Kakšno nalogo bi dala šolskim otrokom, da bi spoznali, kaj je okolje in zakaj je pomembno, da ga ohranjamo?

Otroci razumejo, kaj je okolje, in imajo zelo razvit čut zanj. Šola, sistem jim ob pomoči staršev ta čut uniči, odtuji jih od narave. So starši, ki otrokom kupijo vso plastiko tega sveta, ko pa otrok zunaj stopi v lužo, vpijejo nanj. Pod mojim balkonom je vrtec in včasih opazujem otroke. Tako so odbiti, obožujem jih, njihovo iskrenost. Ko jim govoriš o okolju, marsikaj razumejo bolje od odraslih. Da imajo povsem drugačen stik z naravo, vidiš že pri njihovem odnosu do živali. Kateri otrok gre kar mimo njih? Nobeden, vsi se ustavijo in se čudijo: »Živalica!«

Mislím, da bi morala biti del kurikulumá okoljska vzgoja. Imeti bi morali poseben predmet. Otroke bi morali čim bolj pogosto peljati ven, v naravo. Ko sem delala kot učiteljica na srednji ekonomski šoli, sem videla, da je dijakinjam in dijakom težko poslušati o celicah in podobnem, zato smo, ko je bilo le mogoče, šli ven. Opazovali smo drevesa in živali. Najprej se je zdelo, kot da v okolju, kjer živijo, ne prepoznavajo ničesar živega. Kmalu pa se je to spremenilo. Ob vsakem ptiču, ki je letel mimo učilnice, je kdo zakričal: »O, gospa profesor, glejte!« Pa smo poiskali, katere vrste je ta ptič, in imeli kratko razpravo o njem. Nisem jih oštevala, češ, »kaj gledaš skozi okno«. In dejansko so ti mestni otroci, ki niti nimajo toliko stika z naravo, v zelo kratkem času razvili odnos do živega, kar me je presenetilo; sploh ker so to že starejši otroci, najstniki.

Kaj bi počela v idealnem svetu, kjer okoljski boji ne bi bili potrebni?

Sama bi si pridelovala hrano, utrgala bi si jabolko z drevesa, bila bi neodvisna. V potoku bi tekla pitna voda, brez cevi, črpalk, klora. Uporabljala bi čim manj elektrike in tehnologije. Štela bi rožice, gledala ptičke, metuljčke. To bi delala. Samo to.